

KARAYİPLER'DE İSLAM'IN SİYASÎ TEZAHÜRLERİ

Mürsel BAYRAM*

Özet

Karayipler, İslam'ın sosyopolitik etkisinin görece sınırlı olduğu bir bölgedir. Bölge devletlerinin çoğunda Müslüman nüfusun toplam nüfusa oranı %1'in altında olup yalnızca üç Karayip devleti (Guyana, Surinam ve Trinidad&Tobago) diğer bölge devletlerine nispetle kayda değer bir Müslüman nüfus oranına sahiptir. Dolayısıyla bu devletlerde Müslümanların siyasî hayata ne ölçüde katıldıkları ve ne yönde etki doğurdıkları incelenmeye değer bir konudur. Kolonyalist dönemin mirası olarak çoğunlukla Batı Afrika ve Güney Asya asıllı halklardan oluşan Karayip Müslümanları, azınlık konumunda olmalarına rağmen, darbe teşebbüsünde bulunabilecek ve ülkelerinin İslam dünyası ile yakınlaşmasını teşvik edebilecek kadar güçlü siyasî aktörlerdir. Bu makalede bahse konu siyasî aktivizmin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Karayipler, Guyana, Surinam, Trinidad ve Tobago

THE POLITICAL MANIFESTATIONS OF ISLAM IN THE CARIBBEAN

Abstract

The sociopolitical role of Islam is relatively limited in the Caribbean, as Muslims make up less than 1 percent of the total population in the region. Only three Caribbean states (Guyana, Suriname and Trinidad&Tobago) have a considerable proportion of Muslim population. Hence, it is worth studying to what extent Muslims participate in political life and in what ways they produce an effect in these states. Notwithstanding their minority status, Caribbean Muslims, who originate mainly from western Africa and southern Asia as a result of colonialism, appear to be such a powerful political actor that they attempted to overthrow the government in one instance and have prompted close ties between the Islamic world and their respective countries. Hence, this paper aims to analyse the mentioned political activism in a comparative way.

Keywords: Islam, Caribbean, Guyana, Suriname, Trinidad & Tobago

* Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Bölge Çalışmaları Enstitüsü, Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı, <https://orcid.org/0000-0002-1183-0515>, mursel.bayram@asbu.edu.tr

Giriş

Karayipler, Amerika kıtalarının ortasında yer alan bir alt-bölgedir. Antigua & Barbuda, Bahamalar, Barbados, Dominik, Dominik Cumhuriyeti, Grenada, Haiti, Jamaika, Küba, Saint Kitts & Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent & Grenadinler ve Trinidad & Tobago bu alt-bölgede bulunan ada devletleridir. Kuzey Amerika anakarasında bulunan Belize ile Güney Amerika anakarasında yer alan Guyana ve Surinam devletleri de coğrafi ve kültürel yakınlıkları nedeniyle Karayipler'e dâhil edilmektedir.¹

Kolonyal dönemde plantasyonlarda çalıştırılmak üzere Afrika ve Asya'dan buraya yüzbinlerce insan getirilmiştir. Bunun bir neticesi olarak günümüzde 40 milyon civarındaki toplam Karayip nüfusunun %45'i doğrudan Afrika kökenlidir. Avrupalı-Afrikalı (mulatto) ve Hint-Afrikalı (dogla) karışımı nüfus da eklendiğinde bölgedeki baskın etnik yapının Afrika kökenli olduğu söylenebilir. Avrupalılarla karışan yerliler (mestizo) ve Hint alt kıtası ile Endonezya'nın Cava adasından gelenler, bölgenin demografisini kozmopolitleştirmektedir. Etnik çeşitliliğe karşın bölge nüfusu arasında Hıristiyanlık yaygın olup Müslüman nüfus oranı takriben %0,7 düzeyindedir (Bkz. Tablo 1).

Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine ve azınlık statülerine rağmen dinî kimliklerini koruyan Karayip Müslümanları, gerek bağımsızlık öncesi hareketlerde, gerekse de bağımsızlık sonrası siyasal hayatta aktif biçimde yer alıp bazı ülkelerde devlet başkanlığına kadar yükselmişlerdir. Müslüman nüfus, aynı zamanda İslam dünyası ile ilişkileri teşvik eden bir unsur olmuştur. Surinam ve Guyana'nın İslam İşbirliği Teşkilatına (İİT) üye olmaları bu ülkelerdeki Müslüman aktivizminin göstergelerindedir. Sözü edilen aktivizm, Trinidad & Tobago örneğinde hükümeti devirme teşebbüsüne varan bir siyasî özgüven ihtiva etmiştir.

Kayda değer bir Müslüman nüfus oranına sahip Karayip devletlerinde İslam'ın siyaseten nasıl tezahür ettiğini incelemeyi amaçlayan bu makalede ilk olarak Latin Amerika bölgesinde Müslüman nüfusun teşekkül safhalarına ve bilhassa Orta Doğu asıllı Müslümanların siyasî konumlarına değinilecek; daha sonra sırasıyla Surinam, Guyana ve Trinidad & Tobago'da Müslümanların siyasetteki etkileri karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Türkiye'de genel olarak Karayipler'e dair çalışmaların son derece sınırlı olması nedeniyle makalenin bölge literatürüne katkı sunacağı düşünülmektedir.

¹ 1973'te bölge devletlerini bütünleştirmek üzere kurulan Karayip Topluluğu (CARICOM), ada devletlerinin yanı sıra Belize, Guyana ve Surinam'ı da bünyesine katmıştır. Guyana aynı zamanda bu örgütün merkezidir. Kolonyalizmin bir sonucu olarak Haiti'de Fransızca; Surinam'da Hollandaca; Küba ve Dominik Cumhuriyeti'nde İspanyolca; geri kalan 12 devlette İngilizce konuşulmaktadır. Son grupta yer alan Karayip devletleri aynı zamanda İngiliz Milletler Topluluğuna üyedir. Hollanda'dan bağımsız olan Surinam da 2012'de İngiliz Milletler Topluluğuna katılma talebini dile getirmiştir (Stabroek, 2012). Bu anlamda Karayipler'in alâmet-i fârikası İngiliz kültürel ve siyasal nüfuzudur denilebilir.

Karayipler'de İslam'ın Siyasî Tezahürleri

Ülke Adı	Toplam Nüfus	Etnik Yapı (%)	Müslüman Oranı (%)
Antigua&Barbuda	100.335	Afrikalı (87,3)	0,6
Bahamalar	355.608	Afrikalı (90,6)	0,1
Barbados	302.674	Afrikalı (92,4)	0,8
Belize	412.387	Mestizo-Kreol (78,8), Hint (4)	0,1
Dominik	74.629	Afrikalı (84,5)	0,1
Dominik Cumhuriyeti 1	0.694.700	Mestizo-Mulatto (70,4), Afrikalı (15,8)	0,02
Grenada	113.949	Afrikalı (82,4), Hint (2,2)	0,3
Guyana	789.683	Hint (39,8), Afrikalı (29,3)	10,0
Haiti 1	1.334.637	Afrikalı (95)	0,02
Jamaika	2.818.596	Afrikalı (92,1)	0,04
Küba	11.008.112	Mulatto (26,6), Afrikalı (9,3)	0,1
Saint Kitts&Nevis	54.488	Afrikalı (92,5), Hint (1,5)	0,1
Saint Lucia	167.122	Afrikalı (85,3), Hint (2,2)	0,1
Saint Vincent&Grenadinler	100.969	Afrikalı (71,2), Hint (1,1)	1,5
Surinam	632.638	Hint (27,4), Afrikalı (21,7), Cavalı (13,7)	13,8
Trinidad&Tobago 1	.405.646	Hint (35,4), Afrikalı (34,2), Dogla (7,7)	5,0
Toplam	40.366.173	Afrikalı (45), Hint (2,5)	0,7

Tablo 1. Karayip Ülkelerinin Etnik Yapıları ve Müslüman Nüfus Oranları (CIA, 2022; PEW, 2017)

1. Latin Amerika'da İslam

Güney Amerika kıyılarında 9. yüzyıla ait Arap paralarının bulunması, Latin Amerika toplumlari ile Müslüman dünya arasındaki ilişkilerin oldukça erken bir tarihte başladığını göstermektedir (Ahsani, 1984: 454). Osmanlı denizcisi Piri Reis'in 1531 tarihli dünya haritasında Güney Amerika kıyılarının da yer alması, Müslüman dünyanın bu bölge hakkında az ya da çok bilgi sahibi olduğuna işaret etmektedir. Gırnata'nın düşüşünden sonra Amerika kıtalarına göç eden Endülüslü Müslümanlar ile 16. yüzyıl başlarından itibaren köle olarak götürülen Batı Afrikalı Mandinka, Fulani, Hausa ve Yorubalar, Latin Amerika ve Karayipler'deki mevcut Müslüman toplumunun nüvesini oluşturmuşlardır (Bazán, 1966, 1971; Diouf, 1998). Bölgedeki ilk bağımsızlık dalgasında bilhassa Afrikalı Müslümanlar etkili olmuştur. 1804'te dünyanın ilk siyahî cumhuriyetinin tesisiyle neticelenen Haiti Devrimi'nde ve bu devrimin de etkisiyle 1826-1835 yılları arasında Brezilya'da patlak veren isyanlarda Afrikalı Müslüman grupların kritik bir rol oynadığı bilinmektedir (Fick, 2000; Sills & Bagget, 2011; Kettani, 2016).

19. yüzyılda Hindistan ve Endonezya'dan getirilen sözleşmeli işçiler ile 20. yüzyılda çeşitli iktisadî ve siyasî baskılardan ötürü Orta Doğu'dan Latin Amerika'ya göç eden gruplar, bölgenin Müslüman nüfusunu çeşitlendirmiştir. Orta Doğu asıllı gruplar arasında esasen Hıristiyan Araplar öne çıkmaktaydı (Avcı, 2017: 417). Bunlar buldukları ülkelerin siyasetinde önemli konumlara gelmişlerdir. Sadece Ekvador'da Lübnan asıllı üç cumhurbaşkanı (Julio Teodoro Salem, Abdalá Bucaram, Jamil Mahuad) görev yapmıştır. 1982'de kısa bir süre Dominik Cumhuriyeti'ni yöneten Jacobo Majluta ve 1978-1982 yılları arasında Kolombiya cumhurbaşkanı olarak görev yapan Julio César Turbay Ayala da Lübnan asıllı Hıristiyan Araplardır. 2016-2019 yılları arasında Brezilya cumhurbaşkanı olarak görev yapan Michel Temer, Lübnan asıllı Marunî bir ailenin çocuğudur. Hâlihazırda Dominik Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Luis Rodolfo Abinader ve Paraguay Cumhurbaşkanı Mario Abdo Benítez baba tarafından Lübnan asıllıdır. 2019'dan bu yana El Salvador Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Filistin asıllı Nayib Bukele'nin ailesi ise tam bir Orta Doğu mozağıdır. Hz. İsa'ya inandığını ifade eden Bukele'nin büyük ebeveynleri Katolik ve Rum Ortodoks iken babası sonradan İslam'ı seçmiş bir imamdır. Karısının dedesi ise Sefarad Yahudisidir (Ahren, 2019).

Honduras eski cumhurbaşkanı Carlos Flores (1998-2002) ve El Salvador eski cumhurbaşkanı Elias Antonio Saca (2004-2009) da Filistin asıllıdır. Saca, baba tarafından Katolik, anne tarafından Müslüman olan göçmen bir ailenin çocuğudur. Osmanlı pasaportu ile buraya geldikleri için "Türk" olarak anılan Müslüman Arapların bir kısmı dışlanmamak adına isimlerini veya dinlerini değiştirmişlerdir. El Salvador'a geldikten sonra Moises Gonzalez adını alan ve Cumhurbaşkanı Saca'nın anne tarafından dedesi olan Musa Ali Salih de bunlardan biridir (Dellios, 2004).

1989-1999 yılları arasında Arjantin cumhurbaşkanı olan Suriye asıllı Carlos Menem, siyasî kariyer için Sünni İslam'dan Katolik Hıristiyanlığa geçenlerdendir. Menem'in iktidar olduğu dönemde Arjantin cumhurbaşkanı ve yardımcısının Katolik olmasını şart koşan anayasa maddesi değiştirilmiştir. Menem'in ailesi Arjantin'e göçerek Orta Doğu'dan fiziken uzaklaşsa da geldikleri bölgenin dinî-siyasî karmaşası peşlerini bırakmamıştır. Latin Amerika'daki en büyük terör saldırıları Menem döneminde Arjantin'de gerçekleşmiştir. 1992'de İsrail'in Hizbullah lideri Seyyid Abbas Musavi'yi öldürmesi üzerine İslamî Cihad örgütü misilleme olarak Buenos Aires'teki İsrail Büyükelçiliği'ne saldırarak 29 kişinin ölümüne sebep olmuştur.

İki yıl sonra yine Buenos Aires'teki Yahudi kültür merkezine düzenlenen bombalı saldırıda 85 kişi hayatını kaybetmiştir. Saldırıyı İran'ın Arjantin Kültür Ataşesi Muhsin Rabbani'nin koordine ettiği öne sürülmüştür (BBC, 2013). Bu saldırılara rağmen İslam dünyası ile irtibatını koparmayan Menem, Suudi Arabistan ziyaretinden sonra Latin Amerika'nın en büyük camisini ihtiva eden Kral Fahd İslamî Kültür Merkezi'nin inşasına yardımcı olmuştur. Menem, aynı zamanda Latin Amerika'dan Türkiye'yi ziyaret eden ilk devlet başkanıdır (Asgarova, 2022: 161).

2021 yılında hayatını kaybeden Menem, kalben İslam'a dönüp dönmediği bilinmemekle birlikte, oğlunun² da bulunduğu Müslüman mezarlığına defnedilmiştir (Chambers, 2021).

Harita 1. Orta Amerika ve Karayip Bölgesi Devletleri (Kaynak: Los Angeles Times Graphics)

Latin Amerika genelinde 4 milyon civarında Müslümanın yaşadığı tahmin edilmektedir (World Bulletin, 2017). En fazla Müslüman nüfus barındıran ülkeler sırasıyla Brezilya, Arjantin ve Venezuela'dır. Bölgedeki Müslümanlar arasında Şii mezhebine mensup olanların sayısının Sünnileri geçtiği belirtilmektedir (Asgarova, 2022: 164). Karayip alt bölgesinde ise sayıları 280 bini geçen ve ekseriyetle Sünni olan Müslüman nüfusun sırasıyla Surinam, Guyana ve Trinidad&Tobago'da yoğunlaştığı görülmektedir. Bu veriden hareketle müteakip başlıklarda mevzubahis üç ülkenin siyasetinde Müslümanların yeri ele alınacaktır.

² Menem'in karısı ve çocukları Müslüman olarak kalmaya devam etmiştir (Jozami, 1996).

1.1. Surinam'da İslam ve Siyaset

Karayipler'de oransal olarak en fazla Müslüman nüfusa sahip ülke Surinam'dır. 2012 tarihli resmî verilere göre Surinam nüfusunun %13,8'i Müslüman, geri kalanı Hıristiyan ve Hindu'dur (CIA, 2022a). 1975'te Hollanda'dan bağımsız olan ülkede 1980'li yıllara kadar Müslüman nüfus oranı 25'i buluyordu. Bağımsızlık sonrasında Hollanda vatandaşlığını tercih etme fırsatı söz konusu olunca yüz binlerce Surinamlı Hollanda'ya yerleşti. Böylece 2000'li yılların başında Müslüman nüfus oranı %20'nin altına geriledi (Chickrie, 2011). Müslümanlar arasında en büyük grup Şafi mezhebine mensup Cavalılardır. Onları Hanefi Hindustaniler, Batı Afrika asıllı Maroonlar ve Afganlar takip etmektedir (Chickrie, 2002). Ülkede 150 kadar cami varsa (Islamicus, 2022) da dindarlık oranının düşük olduğu gözlenmektedir. Son nüfus sayımına göre 10 bin kadar genç hangi dine mensup olduklarını dahi bilmemektedir (Chickrie, 2011: 84). Buna rağmen, Surinam Müslüman Meclisi (Madjilies Moeslimien Suriname) gibi zaman zaman ABD karşıtı protestolar düzenleyen aktivist gruplara rastlanmaktadır.

Surinam'ın ilk Müslümanları, köle ticareti kapsamında Batı Afrika'dan buraya getirilen Maroonlardır. Mandinka etnik grubundan Arabi ve Zem-Zem adlı iki kahraman önder, köle tacirlerine ve kolonyalistlere karşı mücadele etmiştir. Daha sonra işçi olarak gelen Endonezya ve Hindistanlı Müslümanlar da haklarını farklı şekillerde savunmuşlardır. Mesela 1940'ta yürürlüğe girmesini sağladıkları Müslüman Evlilik Yasası ile Asyalı Müslümanlar, dinî nikâhlarını resmî olarak kayıt altına alabilmişlerdir. Surinam'ın ilk siyasî partisi olan Müslüman Parti (Muslim Party) 1942'de Cenab Aşgar Keramet Ali tarafından kurulmuştur. Surinam parlamentosuna girmeyi başaran çok sayıda milletvekilinin yanı sıra, eski dışişleri bakanı ve mevcut cumhurbaşkanı danışmanı Faried Pierkhan (Ferid Pirhan), eski başbakan Liakat Ali Errol Alibux ve eski cumhurbaşkanı yardımcısı Robert Ameerali gibi Müslüman siyasetçiler vardır (Chickrie, 2011: 82).

Surinamlı Müslüman siyasetçilerden bazıları olumsuz yönleriyle gündeme gelmişlerdir. Örneğin, Cava asıllı siyasetçi Paul Slamet Somohardjo, 1973'te Surinam'ın bağımsızlığa hazır olmadığını iddia ederek koalisyon hükümetinin meclis çoğunluğunu kaybetmesine sebep olmuştu (Gonesh, 2019). 1982'de Desi Bouterse rejimine karşı darbe teşebbüsüne katıldığı gerekçesiyle bir süre tutuklu kalan Somohardjo, kurucuları arasında yer aldığı Pendawa Lima partisinden ayrılarak 1998'de Pertjajah Luhur partisini kurmuştur (Doerga, 2018). 2003'te Sosyal İşler Bakanı olan Somohardjo, bir güzellik yarışması sırasında yarışmacıların giyinme odasına girerek edebe aykırı hareketlerde bulunmakla suçlanmış, bu nedenle bakanlıktan istifa etmek zorunda kalmıştır. 2005-2010 yılları arasında meclis başkanı olarak görev yapan Somohardjo, bu dönemde Toprak ve Orman Bakanlığındaki yolsuzluk iddialarıyla gündeme gelmiştir. 2000 yılında cumhurbaşkanı adayı olan Muhammed Raşid Doekhie, Somohardjo'nun devletten aldığı arazilerle kendisini ve çevresini zengin ettiğini iddia edince mecliste Surinam'ın imajını zedeleyen bir kavga yaşanmış;

Somohardjo ve destekçisi Ronnie Brunswijk, canlı yayında Doekhie'yi darbetmiştir (YouTube, 2007).

Somohardjo'yu yolsuzlukla itham eden Doekhie de Surinam Cumhurbaşkanı Desi Bouterse ile ilişkisi üzerinden skandallarla anılacaktır. Doekhi'nin Bouterse ile Guyanalı uyuşturucu baronu Shaheed Roger Khan arasındaki görüşmelere aracılık ettiği öne sürülmüştür (Kaieteur News, 2013). Askerî darbe ile iktidara gelip 1980-1987 yılları arasında fiilen Surinam devlet başkanı olarak görev yapan Bouterse, kokain ticareti yaptığı gerekçesiyle 1999'da Hollanda'da gıyaben 11 yıl hapse mahkûm edilmiş; buna rağmen, seçimleri kazanıp 2010-2020 yılları arasında tekrar devlet başkanı olmuştur. Bouterse'nin oğlu Dino ise hem uyuşturucu ticareti yaptığı, hem de Hizbullah örgütüne Surinam'da üs temin etmeye çalıştığı iddiasıyla 2015'te ABD'de 16 yıl hapse mahkûm edilmiştir (Stempel, 2015).

Bouterse rejiminin en tartışmalı müttefiki Libya'ydı. Aralık 1982'de 15 muhalif ismin yargısız infazından sorumlu tutulan Bouterse, bu olayın ardından Hollanda'nın yaptırımlarıyla karşılaşmış ve 1983'te ABD'nin baskısıyla Kübalı diplomat ve danışmanları sınır dışı etmişti. Alternatif bir destekçi bulabilmek için Libya'ya yönelen Bouterse, 1983 ve 1985 yıllarında Trablus'u ziyaret ederek Muammer Kaddafi ile temaslarda bulunmuştur (Janssen, 2011: 127-134). Son ziyaretin akabinde Surinam ile Libya arasında bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Libya, başta tarım alanında olmak üzere, yerli kalkınma projeleri yürüten bir Surinam şirketini finanse edecekti. Kültürel ilişkileri güçlendirmek adına ise Surinamlıların Libya'yı ziyaretleri ve bu ülkede eğitim almaları kolaylaştırılacak; ayrıca, Paramaribo'da açılacak büyükelçilik mahiyetindeki Libya Halk Bürosu'nun koordinasyonunda Surinamlı Müslümanlara yönelik dinî eğitim programları yürütülecekti (Sedoc-Dahlberg, 1990). Bunun ötesinde, Libya'nın kargo uçaklarıyla Surinam'a silah tedarik ettiği ve sahadaki danışmanları ile Surinam askerlerini eğittiği yönünde iddialar ortaya atılmıştır (Graham, 1987). Surinam, Kaddafi rejimiyle kurduğu ilişkilerin bir neticesi olarak, 1986'da ABD'nin Libya saldırısını resmen kınayan az sayıdaki ülke arasında yer almıştır (Los Angeles Times, 1986).

İslam dünyası ile bütünleşme açısından en kritik gelişme ise Jules Wijdenbosch'un cumhurbaşkanlığı döneminde (1996-2000) gerçekleşmiştir. Surinam, Aralık 1996'da İslam İşbirliği Teşkilatına 54. üye olarak kabul edilmiştir. Surinam bu teşkilata üye olan ilk Latin Amerika ülkesidir. Onu 2 yıl sonra Guyana izleyecektir. Surinam'ın İİT üyeliğinde Endonezya'nın rolü kritiktir. Endonezya Cumhurbaşkanı Suharto 1995'te kalabalık bir heyetle Surinam'ı ziyaret etmiş (Trouw, 1995) ve ertesi yıl İİT'nin Cakarta zirvesine başkanlık eden Endonezya Dışişleri Bakanı Ali Alatas, Surinam'ın teşkilata kabulünü kolaylaştırmıştır.

Ne var ki Surinam'ın İİT üyeliği ülkede tartışmalara yol açmıştır. Kasım 1997'de söz konusu üyelikle ilgili yasa görüşülürken sabık cumhurbaşkanı Ronald Venetiaan, hükümetin İslam Kalkınma Bankasından (İKB) malî destek alabilmek için İİT'ye üye olmak istediğini, bunun utanç verici olduğunu ve gelecek nesilleri yeni bir borç yükü altına sokacağını ifade etmiştir. Muhalif milletvekili Otmar Rodgers ise İİT üyeliğinin din-devlet işleri arasındaki ayrımı ortadan kaldırıp kaldırmayacağını ve Surinam'ın bundan böyle bir "İslam devleti" olarak tanımlanıp tanımlanmayacağını sormuştur. Dışişleri Bakanı Dick de Bie, eleştirilere cevaben, İİT üyeliği ile Surinam için yeni bir kalkınma fonunun yaratılacağını ve dış ilişkilerin çeşitleneceğini savunmuştur. Gabon ve Kazakistan gibi Müslümanların azınlıkta olduğu ülkelerin de İİT'ye üye olabildiğini hatırlatan De Bie, Surinam'ın bir İslam devleti olmadığını, bundan sonra da olmayacağını teyit etmiştir. Hararetli tartışmaların ardından Surinam'ın İİT üyeliğini onaylayan yasa mecliste kabul edilmiştir (Alihusain, 2016). İİT'den bu ülkeye Genel Sekreter düzeyindeki ilk ziyaret, Mayıs 2013'te Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. İhsanoğlu'nun ziyaretini İKB başkan yardımcısı Birama Sidibe'nin ziyareti takip etmiştir. İKB, Üye Ülke Ortaklık Stratejisi kapsamında sağlık, meslekî eğitim, deniz ulaşımı ve siber güvenlik alanlarında Surinam'ın kurumsal kapasite inşasına destek olmayı taahhüt etmiştir (Nodal, 2013).

İİT üyeliği ile dış ilişkilerin çeşitleneceği yönündeki öngörüye rağmen diplomatik temsil konusundaki eksiklik devam etmektedir. Başkent Paramaribo'da yalnızca 10 devletin³ büyükelçiliği mukimdir. İslam dünyasından Fas ve Türkiye bu ülke ile gayrimukim büyükelçilik seviyesinde ilişki kurmuştur. Surinam'ın Endonezya dışında mukim büyükelçilik seviyesinde münasebet kurduğu bir Müslüman devlet yoktur. Surinam'ın Asya'da büyükelçilik bulundurduğu diğer iki ülke Çin ve Hindistan'dır. Avrupa'da Belçika, Fransa ve Hollanda'da; Amerika kıtalarında ABD, Brezilya, Guyana, Küba, Trinidad ve Tobago ile Venezuela'da; Afrika'da ise yalnızca Gana'da Surinam büyükelçiliği vardır.

Surinam cumhurbaşkanı yardımcısı Robert Ameeralli'nin Mart 2013'teki Türkiye ziyareti sırasında iki ülke arasında çeşitli alanlarda işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Ziyaretin akabinde eski başbakanlardan Liakat Ali Errol Alibux, Surinam'ın Ankara büyükelçisi olarak akredite edilmiştir. 1982'deki Aralık Katliamı'nın zanlılarından olan Alibux'un büyükelçi tayin edilmesi özellikle Hollanda'da tepkilere neden olmuşsa da Surinam-Türkiye temasları bundan etkilenmemiştir. Bouterse'nin danışmanlarından Winston Caldera beraberindeki bir heyetle Muğla'yı ziyaret ederken, Surinam'ın Amsterdam Başkonsolosu Roy Erwin Lieuwassie da bir ticaret misyonu kapsamında Mayıs 2013'te Bursa'yı ziyaret etmiştir.

³ Bu devletler ABD, Brezilya, Çin, Endonezya, Fransa, Hindistan, Hollanda, Guyana, Küba ve Venezuela'dır.

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe, o dönem Surinam’ın muhtemel Türkiye büyükelçisi olarak değerlendirilen Lieuwasie ile görüşmesinde, “Türkiye, Güney Amerika ülkeleriyle ilişkiler anlamında tüm iletişimini Surinam üzerinden yürütecek. Bursa da Türkiye adına bu ilişkilerde başrolü oynayacak” demiştir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013). Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye’de Surinam büyükelçiliğinin açılması kararının alındığı, bu karara binaen Surinam devletinin başvurusunu yaptığı, Türkiye’nin onayının ardından Surinam büyükelçiliğinin resmen faaliyete başlayacağı kaydedilmiştir. Büyükelçiliğin bilahare niçin faal hale gelmediği bilinmemekle beraber, 2018’de Türkiye’den Surinam’a Dışişleri Bakanı düzeyinde ilk ziyaret gerçekleşmiştir. Surinam Dışişleri Bakanı Yıldız Pollack-Beighle ile görüştükten sonra Cumhurbaşkanı Desi Bouterse tarafından da kabul edilen Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayipler açılımı kapsamında Surinam’a önem attığını belirtmiştir. Görüşmelerin neticesinde Surinam ile Türkiye arasında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmasına dair bir anlaşma imzalanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2018). Henüz Surinam’ın kayda değer ihracat destinasyonları arasında yer almayan Türkiye, buna karşın Surinam’ın ithalatındaki payını %2’nin üzerine çıkarmıştır. Bu oran Türkiye’yi Çin ve Japonya’nın ardından Surinam’ın 3. Asyalı ithalat ortağı yapmaktadır.

Görsel 1. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Surinam Cumhurbaşkanı Desi Bouterse (Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018)

Son dönemde Surinam'ın ticaret ve yatırım ortakları arasında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) öne çıkmaktadır. 2011 yılında BAE Dışişleri Bakanı Şeyh Abdullah bin Zayed el-Nahyan'ın ziyaretini takiben 2011'de Dubai Ports World şirketi, Surinam'da iki liman işletmesinin hâkim hissedarı olmuştur (Stabroek News, 2011). Yine Dubai merkezli bir şirket olan Kaloti Group 2015'te Surinam'da modern bir altın rafinerisi kurmuştur. Surinam BAE'ye altın ve kereste satıp BAE'den tütün ve rafine petrol satın almaktadır. 1996'dan bu yana Surinam'ın BAE'den ithalatı yılda %30 oranında artış kaydederken aynı dönemde Surinam'ın BAE'ye ihracatı yaklaşık %55 oranında artmıştır. BAE, böylece ABD ve Çin'i dahi geride bırakarak Surinam'ın ihracat destinasyonları arasında İsviçre'nin ardından 2. sıraya yükselmiştir (OEC, 2022a). Gelişen ilişkilerin bir sonucu olarak Surinam ile BAE 2018'de yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması ile çifte vergilendirmeyi önlemeye yönelik anlaşmalar imzalamıştır. Surinam bu türden anlaşmaları daha önce sadece Hollanda ve Endonezya ile imzalamıştı (News in America, 2018).

1.2. Guyana'da İslam ve Siyaset

Aravak, Arekuna, Karib, Makusi, Vapişana, Varau gibi yerli halklarca yurt edinilmiş olan Guyana'ya 1580'li yıllarda Hollandalılar gelerek ticaret merkezleri kurmuşlar ve şeker kamışı ziraatında çalıştırmak üzere Batı Afrika'dan on binlerce köle getirmişlerdir. Bölge 1796'da İngiltere'nin kontrolüne geçmiş ve 1834'te köleliğin kaldırılmasıyla serbest kalan Afrikalılar, Guyana kıyılarında kendi yerleşimlerini kurmuşlardır. İngiltere yönetimi, oluşan iş gücü boşluğunu doldurmak üzere Hindistan'dan sözleşmeli işçiler getirmiştir. Özellikle 1838-1916 yılları arasında Hindistan'ın fakirlik düzeyi yüksek kuzey vilayetlerinden çok sayıda insan buraya çalışmaya gelmiştir. Bunların arasında Hinduların yanı sıra Urduca ve Peştuca konuşan Müslümanlar da vardı. Daha az sayıda olmakla birlikte Çin, Endonezya ve Portekiz'den de Guyana'ya çalışmak için gelen gruplar vardır (Bissessar, 2017). Bu tarihsel koşulların sonucu olarak bugün 790 bin civarında olan Guyana nüfusunun %40'ı Hindistan kökenli, %30'u Afrika kökenli, %20'si melez, %10'u yerli halklardan oluşmaktadır. Etnik çeşitlilik, dinî anlamda da çeşitliliğin oluşmasını beraberinde getirmiştir. Ülke nüfusunun yaklaşık %56'sı Hıristiyan, %29'u Hindu, %10'u Müslümandır.⁴

⁴ CIA World Factbook'a (2022b) göre ülkedeki dinî dağılım, %62,7 Hıristiyan, %24,8 Hindu, %6,8 Müslüman şeklinde; Britannica'ya (2022) göre %56,2 Hıristiyan, %28,4 Hindu, %7,2 Müslüman şeklinde; Guyana ve Surinam'daki Müslümanlar üzerine akademik çalışmalar yürüten Chickrie'ye (2007) göre ise %50 Hıristiyan, %33 Hindu, %15 Müslüman şeklindedir. Çalışmada bu üç kaynağa ait verilerin ortalaması alınmıştır.

Guyana'daki ilk camilerden biri olan başkent Georgetown'daki Cuma Mescidi, 1895'te Afgan ve Hint göçmenler tarafından inşa edilmiştir. Ülkedeki cami sayısı henüz 1920 yılında 50'yi bulmuştur. 1926'da kurulan Genç Müslüman Edebiyat Cemiyeti (Young Men's Muslim Literary Society) ve 1946'da kurulan Birleşik Sadr İslamî Encümeni (United Sadr Islamic Anjuman), Guyana Müslümanlarının erken dönemde teşkilatlandıklarını göstermektedir. İlerleyen yıllarda Guyana Merkezî İslam Teşkilatı (Central Islamic Organization of Guyana), Guyana İslam Vakfı (Guyana Islamic Trust) ve Guyana İslam Enstitüsü (Guyana Islamic Institute) gibi farklı yapılanma ortaya çıkmıştır (Chickrie, 2007: 401-428).

1966'da İngiliz dominyonu olarak kısmî bağımsızlığını ilan eden ülkede siyasî partiler etnik kimlikler etrafında şekillenmiştir. Başlangıçta hem Hint hem de Afrika kökenli siyasetçilerin yer aldığı İlerici Halk Partisi (People's Progressive Party/PPP), çok geçmeden iki fraksiyona bölünmüştür. Guyana'nın Nehru'su olarak anılan Cheddi Jagan'ın yönettiği PPP, Hint-Guyanalıların çıkarlarını temsil eder hale gelirken PPP'den ayrılan Forbes Burnham'ın kurduğu Millî Halk Kongresi (People's National Congress/PNC) temel olarak Afrikalı- Guyanalılara hitap eden bir siyasî partiye dönüşmüştür. PPP ile PNC arasında Komünizm-Sosyalizm farkı bağlamında ideolojik nüanslardan söz edilebilirse de Guyana sosyopolitiğinde ideolojik tercihlerden ziyade etnik aidiyetler etkiliydi (Glasgow, 1970: 105-130; Premdas, 1993: 115).

Etnik aidiyetlerin baskınlığından ötürü Guyana siyasetinde din eksenli partiler başarılı olamamıştır. ABD ve İngiltere yönetimleri, Komünist eğilimi nedeniyle tehdit olarak değerlendirdikleri Jagan liderliğindeki PPP'yi bölmek için 1964'te biri Hindu, diğeri Müslümanları temsil edecek iki partinin kurulmasını sağlamışlardır. Bu doğrultuda Jai Narine Singh ve Balram Singh Rai tarafından kurulan Adalet Partisi (Justice Party) ile Hüseyin Gani tarafından kurulan Guyana Birleşik Müslüman Partisi (Guiana United Muslim Party), beklenenin aksine 1964 ve 1968 seçimlerinde vekil çıkarabilecek kadar oy alamamıştır (Rabe, 2005: 130). Abdul M. Hamid, Subhan Ali Ramjohn, Şeyh Muhammed Saffî ve Yakub Ali gibi Müslüman siyasetçiler PPP listelerinden meclise girmişlerdir.

1970'te ülkenin adı Guyana Kooperatif Cumhuriyeti olarak değiştirilmiş ve İngiltere tarafından atanan genel valiliğin yerine cumhurbaşkanlığı makamı ihdas edilmiştir. Guyana Millî Meclisinde yapılan seçimle yargıç Arthur Chung ülkenin ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Chung, Asya kıtası dışında bir ülkenin devlet başkanı olan ilk Çindir. Ancak ülkede 1980'e kadar yürütmeden sorumlu kurum başbakanlık olduğu için Chung'ın görevi sembolik bir nitelik arz etmiştir. Chung'ın cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde (1970-1980) iktidar Başbakan Forbes Burnham'ın elinde olmaya devam etmiştir. 1980'de yürütme yetkisiyle birlikte cumhurbaşkanlığını devralan Burnham'ın yardımcılarında birisi Müslüman sendikacı Hamilton Green'di. 1985-1992 yıllarında başbakan olarak da görev yapan Green, dini kimliğiyle ön plana çıkmamıştır.

Görsel 2. Guyana'nın Çin, Afrika ve Hindistan Asıllı Cumhurbaşkanıları (Kaynak: Government Information Agency, 2022)

Ağustos 2020'de Guyana'da ilk kez Müslüman bir cumhurbaşkanı göreve başlamıştır. İlerici Halk Partisinin adayı olan Hint asıllı Dr. Muhammed İrfan Ali, daha önce bayındırlık, turizm ve ticaret bakanlıkları görevinde bulunmuştu. Özel Organize Suç Biriminin yürüttüğü bir soruşturma kapsamında İrfan Ali, önceki görevleri sırasında bazı hazine arazilerini değerinin altında satarak devleti zarara uğratmakla suçlanmıştır (Stabroek News, 2018). Avukatlarına göre “düzmece” ve “politik maksatlı” olan bu ithamlar, Ali cumhurbaşkanı seçildikten sonra düşürülmüştür (iNews Guyana, 2020). Artan işsizlik ve düşen ekonomik büyüme oranları üzerinden propaganda yürüten Ali'nin seçimler sırasında ve sonrasında dinî kimliğini öne çıkaran bir eylem veya söylemine rastlanmamıştır.

İslam dünyası ile yakınlaşma bağlamında Guyana'nın diplomatik ilişki tesis ettiği ilk devletler sırasıyla Mısır (1971), Libya (1972), Türkiye (1973), Suriye (1973), Irak (1974), Cezayir (1976), Malezya (1976), Nijer (1979), Yemen (1980) ve İran'dır (1985). 1960'lı yıllardan önce Hint altkıtasından İslam âlimleriyle temas halinde olan Guyana Müslümanları, 1970'li yıllarda Gerogetown'da faaliyete geçen Mısır, Libya ve Irak büyükelçilikleri üzerinden Arap-İslam dünyası ile de irtibat kuracaktır. Çok sayıda genç Müslüman Guyanalı, ilahiyat ve Arapça eğitimi için Orta Doğu ülkelerine gitmiştir. Surinam'da olduğu gibi burada da Libya etkisi baskındır. 1977'de Guyana'ya gelen Libya maslahatgüzarı Ahmed İbrahim Ehvas, yerel Müslümanlara yönelik faaliyetlerin organize edilmesi, Libya'da eğitim almak isteyen Guyanalı gençlere burs tahsis edilmesi ve Guyana İslam Vakfının kurulması sürecinde rol üstlenmiştir. Ayrıca, Kaddafi hükümeti bu ülkeye balıkçılık ve tarım alanında yatırımlar yapmıştır. Libya ile gelişen ilişkilere paralel olarak Guyana, Arap devletlerinin petrol ambargosunu desteklemiş, Siyonizm'i ırkçılık olarak niteleyen BM kararına katılmış ve Filistin Kurtuluş Örgütü ile irtibat kurmuştur (Brotherson Jr, 1989: 11).

İslam dünyası ile bütünleşmenin ivme kazandığı dönem, 1990'lı yılların ikinci yarısıdır. Bu dönemde doğal kaynak zengini Arap Körfez devletlerinin yanı sıra Azerbaycan ve Türkmenistan ile de diplomatik ilişki kurulmuştur. Cumhurbaşkanı Cheddi Jagan, 1996'da BAE, Bahreyn, Katar, Kuveyt, Lübnan ve Suriye'yi kapsayan bir Orta Doğu turuna çıkmıştır. O yıl Guyana İİT'de gözlemci üye statüsü elde etmiş ve 1997'de Tahran'da düzenlenen İİT zirvesinde Guyana'nın Washington Büyükelçisi Muhammed Ali Odeen İsmail de ülkesini temsilen hazır bulunmuştur. Tahran zirvesinden sonra Guyana'nın İİT üyeliği 1998'de resmen kabul edilmiştir (Chickrie, 2003). Surinam'ın İİT üyeliğinde Endonezya etkili olurken, Guyana'nın üyelik sürecinde Körfez devletleri ve İran ile gelişen ilişkilerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. 2009'da Dünya Bankası toplantısı münasebetiyle Türkiye'ye gelen dönemin Guyana Cumhurbaşkanı Bharrat Jagdeo, o yıl ayrıca Libya, Suriye ve Ürdün'ü ziyaret etmiş, 2010'da ise BAE, Kuveyt ve İran'ı kapsayan bir Orta Doğu turu gerçekleştirmiştir. Jagdeo'nun bilhassa Tahran ziyareti, hem Guyana'dan hem de Karayıpler'den İran'a yönelik devlet başkanı düzeyindeki ilk resmî ziyaret olması bakımından önemlidir (Ćirić, 2014).

Guyana Müslümanlarının ekseriyeti Hanefi olup çok azı Şii'dir. 2004'te İran destekli Uluslararası İslamî İleri Araştırmalar Kolejinin (International Islamic College for Advanced Studies) müdürü Muhammed Hasan İbrahimi'nin kaçırılıp öldürülmesi, muhtemel bir Sünni-Şii ihtilafına bağlansa da Guyana polisi ve İranlı soruşturmacılar cinayetin dinî motivasyonuna dair bir delil bulamamışlardır (Zambelis, 2006). Ancak, İbrahimi'nin cinayetten önce El-Kaide'nin kıdemli üyelerinden yarı-Guyanalı Adnan Şükricuma ile görüştüğünün iddia edilmesi kafalarda soru işareti yaratmıştır. Bu tür şaibelerle gündeme gelen bir diğer Şii figür, 1974'te Müslüman olarak Abdul Kadir adını alan Michael Seaforth'tur. 2002-2006 döneminde Guyana Millî Meclisi'nde milletvekili olarak görev yapan Abdul Kadir, 2007'de ABD'deki JFK Havalimanı'na terör saldırısı planlamakla suçlanıp müebbet hapse mahkûm edilmiştir. İran'a gitmeye çalışırken uçakta gözaltına alınan Abdul Kadir, İranlı dini liderlerin fetvalarına bağlı olduğunu ve milletvekili olarak görev yaptığı sırada Guyana ordusu ile ilgili hassas bilgileri düzenli olarak İranlı yetkililerle paylaştığını itiraf etmiştir (FBI, 2010). İddiaya göre Abdul Kadir, Arjantin'deki Yahudi kültür merkezine yönelik bombalı saldırının planlayıcısı olan Muhsin Rabbani'den talimat almaktaydı (The Jerusalem Post, 2013). Bu gelişmeler, Guyana'da radikalizm tehdidinin tartışılmasına ve hükümetin terörle mücadele ile ilgili kanunlar hazırlamasına sebep olmuştur (Stabroek News, 2010).

Guyana, 2001'de Bamako'daki İİT Dışişleri Bakanları Konferansı'nda Filistin'de uluslararası gözlemcilerin bulundurulmasını talep eden tek üye ülkeydi (Chickrie, 2003). Filistin Devleti'ni resmen tanıma kararının alınması 2011 yılını bulmuşsa da Filistin'i 1967'deki sınırlarıyla bağımsız bir devlet olarak tanıyan Latin Amerika'daki altıncı⁵, Karayipler'deki ilk devletin Guyana olduğunu belirtmek gerekir (AlJazeera, 2011).

2016'da Türkiye'de toplanan İİT devlet başkanları zirvesine Guyana'dan ilk kez ne cumhurbaşkanı ne de dışişleri bakanı seviyesinde katılım gerçekleşmiştir (Woniah, 2016). Cumhurbaşkanı David Granger ile Dışişleri Bakanı Carl Greenidge'in zirveye katılmak üzere yola çıktığı yönünde bir haber paylaşılmış (Caricom, 2016), fakat bilahare katılmaktan vazgeçtikleri ortaya çıkmıştır. Mevzubahis zirvede ülkesini temsil eden Guyana'nın BM Daimi Temsilcisi Michael Ten-Pow, cumhurbaşkanı ve dışişleri bakanının "yoğun devlet işleri" nedeniyle hazır bulunamadığını ifade etmiştir (MFA Guyana, 2016).

Guyana, katıldığı İİT zirvelerinde "kendisini Ümmet'in parçası gibi hissettiğini" dile getirirken, İslam dünyasından beklediği ekonomik desteği alamadığı, mesela Libya'nın geçmiş dönemlerdeki gibi Guyana ile ilgilenmediği, ülkenin maden kaynaklarını haritalama konusunda İran'ın vadettiği desteğin hayata geçirilemediği, Kuveyt'ten beklenen yatırım akışının gelmediği kaydedilmiştir (Kaieteur News, 2011). İİT üzerinden gelişen ilişkilere rağmen, Georgetown'da mukim büyükelçiliği olan 13 devletten⁶ hiçbirisi İslam dünyasından değildir. Guyana'nın dünyadaki 14 büyükelçiliğinden⁷ ise birisi Kuveyt'tedir. Guyana diğer Müslüman devletler ile Kuveyt üzerinden irtibat sağlamaktadır. 2011'de Guyana'nın ilk Kuveyt Büyükelçisi olarak atanan Muhammed Ali Odeen İsmail, 1993-2003 yılları arasında Washington Büyükelçisi olarak görev yapmış ve İİT'de ülkesini temsil etmiş saygın bir isimdi. Fakat İsmail'den sonra Kuveyt'e büyükelçi olarak atanan Prof. Dr. Shamir Ally, hem diplomatik tecrübesinin olmayışı, hem de daha önce finansal manipülasyon suçundan ABD'de para cezasına çarptırılmış olması nedeniyle eleştiri konusu olmuştur (Kaieteur News, 2016).

⁵ Diğerleri: Brezilya, Arjantin, Bolivya, Uruguay, Ekvador.

⁶ ABD, Arjantin, Birleşik Krallık, Brezilya, Çin, Hindistan, Kanada, Küba, Meksika, Rusya, Surinam, Şili, Venezuela

⁷ ABD, Belçika, Birleşik Krallık, Brezilya, Çin, Hindistan, Güney Afrika, İsviçre, Kanada, Kuveyt, Küba, Surinam, Trinidad & Tobago, Venezuela

Guyana Kuveyt ile geliştirdiği ilişkilerden beklediği düzeyde fayda sağlayamazken, Surinam'da olduğu gibi bu ülkede de son dönemde BAE'nin artan ticarî nüfuzu dikkat çekmektedir. Ham petrol, altın ve elmas ihraç eden Guyana'nın ihracat ortakları arasında BAE beşinci sıraya yerleşmiş durumdadır. 1997-2020 döneminde Guyana'nın BAE'ye ihracatı yıllık olarak %45'in üzerinde, BAE'den ithalatı ise yaklaşık %48 oranında artmıştır (OEC, 2022b).

1.3. Trinidad&Tobago'da İslam ve Siyaset

Venezuela açıklarındaki Trinidad&Tobago adaları, İngiliz kolonyalistlerin şeker ve kakao plantasyonlarında çalıştırmak üzere önce Batı Afrika'dan, daha sonra Hint altkıtasından buraya getirdikleri insanlarla meskûndur. 1962'de İngiltere'den bağımsız olan ülkede bugün 1 milyon 405 bini bulan nüfusun yaklaşık olarak %35'i Hindustani, %34'ü Afrikalı, %8'i Hint-Afrika melezidir. Dinî bakımdan ise nüfusun %49'u Hıristiyan, %18'i Hindu, %5'i Müslüman'dır (CIA, 2022c). Kasule (1986: 196), nüfus sayımına dâhil olmayan Müslümanların varlığı nedeniyle söz konusu oranın açıklanandan daha yüksek olabileceğini belirtmektedir.

Müslümanlar içerisinde en kalabalık grubu Hindistanlılar oluşturmaktadır. Sayıca daha az olmalarına rağmen Afgan ve Afrikalı Müslümanlar da önemli roller üstlenmişlerdir. 1907'de Trinidad Kadısı olarak atanan Afgan Seyyid Abdulaziz, ülkenin ilk Müslüman teşkilatlarından biri olan Takviyet-ul İslamiyi (Tackweyatul Islami Association/TIA) kurmuştur. Teolojik ihtilaflar nedeniyle 1930'lu yıllarda TIA'dan kopan Encümen Sünnet-ul Cemaat Derneği (Anjuman Sunnat-ul-Jamaat Association/ASJA), zamanla daha etkili ve yaygın bir örgüt haline gelmiştir. Ülkede Müslümanlara ait ilk orta öğretim kurumu, Encümen Sünnet-ul Cemaat tarafından 1960'ta San Fernando'da açılan Erkek Kolejidir. Trinidad&Tobago genelindeki 85 kadar caminin büyük bölümü de yine Encümen Sünnet-ul Cemaatin kontrolündedir. Mevlana Fazlu Rahman Ensari tarafından kurulup 1960'lı yılların ortalarında faaliyetlerini yoğunlaştıran Güney Amerika ve Karayipler İslamî Misyonerler Loncası (The Islamic Missionaries Guild of South America and the Caribbean), adından da anlaşılacağı üzere kendisine Trinidad &Tobago'nun ötesinde bir etki sahası belirlemiştir. Mevzubahis lonca, Trinidad&Tobagolu öğrencilerin Mısır, Pakistan ve Suudi Arabistan'daki üniversitelerde eğitim almalarını sağlamıştır. 1979'da kurulan Libya bağlantılı Cemaat el-Müslimîn (Jamaat Al Muslimeen) daha ziyade Afrikalı Müslümanlar tarafından benimsenmiştir. Cemaat el-Müslimîn'in hükümet karşıtı tutumunu doğru bulmayanlar, 1982'de Cemaat el-Mü'minini (Jamaat Al Muminin) kurmuşlar ve Suudi Arabistan'dan gelen bağışlarla okul ve cami inşa edip The Voice gazetesini çıkarmaya başlamışlardır.

Bunun dışında farklı Müslüman örgütlerce Al Hikmat, Al Ilm, Al Naadiyah, Al Nur, Muslim News, Muslim Standard, The Torch of Islam gibi pek çok gazete ve mecmua neşredilmiştir (Kasule, 1986: 195-213). Müslüman gruplar, ilerleyen yıllarda teknolojiye uyum sağlayarak Islamic Broadcast Network (IBN) ve Darut Tarbiyah Islamic Network adlı iki televizyon kanalı da kurmuşlardır.

Görsel 3. Trinidad&Tobago Cumhurbaşkanı Nur M. Hasanali (1987-1997) ve Cemaat el-Müslimîn lideri Yasin Ebubekir (Kaynak: Government Information Agency, 2022)

Trinidad&Tobago Müslümanları, ülke siyasetine aktif biçime katılmışlardır. 1989'da kurulan ve birkaç kez iktidar partisi olmayı başaran Birleşik Millî Kongre (United National Congress/UNC), esasen Hindulara hitap etmekle beraber, kadrolarında İmam Raşid Kerim gibi İslamî cemaat liderlerine de yer vermektedir. 1955'te kurulan ve esasen Afrikalılara hitap eden Millî Halk Hareketi (People's National Movement/PNM) ise birkaç kez ana muhalefet konumuna düşse de ekseriya iktidarda kalmayı başaran bir partidir ve bu başarıda Müslüman baskı gruplarının ciddi bir rolü vardır (Roopnarine, 2015).

Batı yarımkürenin ilk Müslüman devlet başkanı bu ülkeden neşet etmiştir. 1987-1997 yılları arasında Trinidad&Tobago Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Hindistan asıllı Nur Muhammed Hasanali, öğretmenlik ve hâkimlik meslekleri sırasında "dürüst" ve "mütevazı" kişiliğiyle tanınmıştı (Caribbean Elections, 2022). Hasanali, cumhurbaşkanlığı süresince de bu kişilik özelliklerini korurken, aynı zamanda dinî emir ve yasaklara riayet etmeye çalışmış; mesela, cumhurbaşkanlığı sarayında alkollü içecek servis ettirmemiştir (Aspiringmindstandt, 2022). Parlamenter sistemle yönetilen ülkede cumhurbaşkanlığının törenselsel bir makam olduğunu, yürütmenin başbakanlıkta olduğunu belirtmek gerekir.

Hasanali'nin görev yaptığı dönemde Cemaat el-Müslimîn grubu etkisini artırmıştır. Cemaat el-Müslimîn'in lideri Yasin Ebubekir (Abu Bakr), Müslüman olmadan önce Lennox Philip adıyla tanınmış, Kanada'da eğitim almış ve ülkesine döndükten sonra bir müddet polis memuru olarak çalışmıştı. Kaddafi rejimiyle irtibat kuran Ebubekir, Libya merkezli Dünya İslamî Davet Cemiyetinin (Cemiyet el-Âlemiyye li'd Da'vet el-İslâmiyye) Latin Amerika temsilcisiydi. Ebubekir, söz konusu cemiyet vasıtasıyla Trinidad&Tobago'da Libya'nın etkisini artırmaya çalışsa da başarılı olamamıştır. Ocak 1990'da UNICEF üzerinden temin edilecek 800 bin dolar değerindeki kanser ilaçlarının Dünya İslamî Davet Cemiyeti tarafından finanse edilmesi teklifi dahi Ebubekir'in dahli nedeniyle Trinidad&Tobago hükümeti tarafından reddedilmiştir. Başbakan Arthur N. R. Robinson'a göre "Ebubekir ciddî bir millî güvenlik tehdidiydi ve böyle bir teklifi kabul etmek onu meşrulaştırmak anlamına gelecekti" (Khan, 2020: 146).

Cemaat el-Müslimîn'in tehdit olarak algılanacak bir örgüte dönüşme süreci, inşaat izni konusunda yaşadığı sorunlarla başlamıştır. Başkent Port of Spain'in Mucurapo caddesinde Cemaatin merkez külliye olarak kullandığı arazi hükümet tarafından 1969'da İslamî Misyonerler Loncasına bağışlanmış, fakat arazinin mülkiyeti Port of Spain City Corporation'a ait olduğu için devir işlemleri tamamlanamamıştı. 1984'te çıkarılan bir mahkeme kararıyla Cemaatin burayı tahliye etmesi ve yapımı devam eden mescit de dâhil olmak üzere buradaki bütün binaları yıkması talep edilmiştir. Karara uymayan Ebubekir 1985'te üç hafta kadar tutuklanmıştır. Tutuklamanın akabinde Cemaat, uyuşturucu çeteleri ile mücadele etmek adına silahlanmıştır (Mahabir, 2013). Bunun üzerine yasadışı silah bulundurmak ve adam öldürmekle suçlanan 34 Cemaat üyesi tutuklanmıştır. Ebubekir'e göre Cemaate yönelik baskılar, siyasetçi ve bürokratların uyuşturucu ticaretindeki rolü ile bağlantılıydı (Mepa News, 2017; Ryan, 1991):

"Hükümet yetkilileri bir kadın polis tarafından havaalanında çok miktarda uyuşturucu ile yakalanmıştı. 10 kilo uyuşturucudan filan değil, oldukça fazla bir miktardan söz ediyorum. Bu polis bize gelerek hükümetin onu öldürmek istediğini söyledi... Polis bize geldikten dört gün sonra başka bir polis tarafından kafasından vurularak öldürüldü. Bunu ifşa ettikten sonra devlet aygıtını üzerime saldılar."

Ekonomik kriz ortamını⁸ fırsat bilerek nihaî bir çatışmayı göze alan Cemaat el-Müslimîn, 27 Temmuz 1990'da hükümeti devirmeye teşebbüs etmiştir. Cumhurbaşkanı Nur Muhammed Hasanali o sırada Londra'da bulunuyordu. Başbakan Arthur N. R. Robinson ise iki gün önce darbe ihtimali konusunda bilgilendirilmesine rağmen programını iptal etmeyi reddetmişti. Sabah saatlerinde harekete geçen 114 silahlı Cemaat üyesi, Başbakan ve bakanları rehin almıştır. Kameraların karşısına geçen Yasin Ebubekir, "Trinidad ve Tobago hükümeti devrilmiştir. Başbakan ve hükümet üyeleri tutuklanmıştır. Herkesten sakın kalmalarını istiyoruz. Devrimci güçler caddeleri kontrol edecek" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Orduyla müzakerelerin sürdüğünü belirten Ebubekir konuşmasına şöyle devam etmiştir (Mepa News, 2017):

"Eğer bu insanlar doğru yoldaysa Allah neden bize onların üzerinde güç verdi? Neden bu gece burada onların yerine biz oturuyoruz? Âlemdeki kararları kim veriyor, Yaratıcı'nız değil mi? Bu gece millete seslenen Başbakan kim? O nerede? Allah onu bertaraf etti. Allah gücü değil, otoriteyi bertaraf etti, zira ben dâhil hiçbir insan herhangi bir güce malik değil. Bizler sadece geçici hükümleriz."

Hükümetin otorite zafiyeti ve dinî saikler üzerinden darbeyi meşrulaştırmaya çalışan Cemaat el-Müslimîn, bu konuda ne Trinidad&Tobago ordusundan ve/veya polisinden, ne de ülkedeki diğer Müslüman gruplardan destek alabilmiştir. Nihayetinde 31 kişinin ölümüne, 693 kişinin yaralanmasına sebep olan darbe teşebbüsü, 6 gün sonra Ebubekir ve cemaatinin teslim olması ile neticelenmiştir. Ebubekir, sürecin "teslim" olarak adlandırılmasına karşı çıkarak hükümet ile aralarında bir "anlaşmanın" söz konusu olduğunu vurgulamıştır (Khan, 2020: 140). Nitekim darbeye katılan Cemaat üyeleri, iki yıl tutuklu kaldıktan sonra Kasım 1992'de tahliye edilmişlerdir (Bayram, 2018).

⁸ 1990 yılı ortalarında yoğunlaşan hükümet karşıtı protestolar, Cemaat el-Müslimîn'in etkisini artırmasına fırsat vermiştir. Kemer sıkma politikalarına karşı sendika ve STK'ların oluşturduğu Halk Örgütleri Zirvesi'ne (Summit of People's Organisations) Cemaat el-Müslimîn de katılmıştır. Sağlık çalışanlarının da protestolara dâhil olması ve kamu hastanelerinin hizmet veremeyecek duruma gelmesi üzerine Cemaat el-Müslimîn gıda dağıtımı ve hastane randevusu ayarlama gibi hizmetler vermiştir. Ayrıca, özellikle genç işsiz ve evsizlere cemaat tarafından barınma imkânı sağlanmıştır (Bkz. Abdullah, 1991: 84-88).

Hapishanede olduğu halde gazetelerde mektuplar yayınlatarak kamuoyu oluşturma çabasını sürdüren Ebubekir, Robinson hükümeti Aralık 1991’deki seçimleri kazanamayınca “bu insanlar tam da istediğimiz gibi gittiler” diyerek dolaylı biçimde hedefine ulaştığını ifade etmiştir (Khan, 2020: 142; French, 1992). Robinson’dan sonra 1991-1995 ve 2001-2010 yılları arasında başbakan olarak görev yapan Patrick Augustus Manning, Cemaat el-Müslimîn ile ittifak yaparak iktidara geldiği ve iktidarı boyunca bu örgütle irtibatını sürdürdüğü yönünde eleştirilere maruz kalmıştır (Bachan-Persad, 2012). Kamla Persad-Bissessar’ın iktidarda olduğu dönemde ikinci bir hükümet darbesi tehdidinde dair söylentiler çıkınca ilk akla gelen grup yine Cemaat-el Müslimîn olmuştur (The Vincentian, 2014). Ülke ve bölge genelinde kalıcı psikolojik etkiler bırakan Cemaat el-Müslimîn’in esasen siyasî tabanının sınırlı olduğu anlaşılacaktır. Nitekim Ebubekir’in kendisi gibi imam olan oğlu Fuad, Yeni Millî Vizyon (New National Vision) partisinin başına geçerek doğrudan siyasete atılmış, fakat bu parti 2015 ve 2020 seçimlerinde milletvekili çıkarabilecek oy oranına ulaşamamıştır.

Diğer taraftan Trinidad&Tobago, nüfusuna oranla İslam Devleti (İD)⁹ örgütüne en fazla militan ihraç eden Batı yarımküre ülkesidir. Bu durum, ülkedeki güvenlik zafiyetine, suç oranlarının yüksekliğine, çete yapılanmalarının gücüne, gençler arasındaki aidiyet arayışına, Selefi-Vehhabî grupların artan etkisine ve terörün küreselleşme hızına bağlanabilir (Niño ve Álvarez, 2021: 75-90). Yasin Ebubekir’in oğlu Fuad da İD örgütüne dair vaazlarıyla gündeme gelmişti. Ona göre, Katolik Vatikan devletini ve Yahudi İsrail devletini savunan Batılı ülkeler İD Hilafetini tanımayarak ikiyüzlü davranıyorlardı (Eliçin, 2018). Suriye’de İD saflarında ölen Trinidad&Tobago vatandaşı madalyalı boksör Tarık Abdul Hak, Fuad Ebubekir’in arkadaşlarından idi. Bu bağlantılar, Cemaat el-Müslimîn’in İD nezdinde “yeterince Müslüman” bir grup olduğu anlamına gelmemektedir. İD’nin propaganda ekibinde yer alan ve Başbakan Persad-Bissessar’a yönelik suikast komplosunun zanlılarından olan Ebu Sa’d el-Trinidadî’ye göre Cemaat el-Müslimîn, 1990’da “kâfir hükümeti devirmeye teşebbüs eden, fakat çabucak teslim olup demokrasi dinine katılan, böylece doğru bir cihad metodolojisi benimsemediklerini gösteren bir Müslüman hizipti” (Cottee, 2016).

Cemaat el-Müslimîn’in darbe teşebbüsü ve bu ülkeden İD örgütüne katılımın yüksek olması, Trinidad&Tobago’nun İslam dünyasına bakışını olumsuz etkilemiş olabilir. Ülke, barındırdığı Müslüman nüfus nedeniyle Guyana ve Surinam gibi İİT’ye üye olabilecekken bundan imtina etmiştir. Petrol ihracatçısı olan Trinidad&Tobago’nun ana ticaret ortakları ve büyükelçilik bulundurduğu ülkeler arasında¹⁰ (Nijerya hariç tutulacak olursa) İslam dünyasından hiçbir ülke yoktur.

⁹ 2014’ten önceki adıyla Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD).

¹⁰ ABD, Belçika, Brezilya, Çin, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, Jamaika, Kanada, Kosta Rika, Küba, Nijerya, Panama, Venezuela

2018'de başkent Port of Spain'de açtığı büyükelçilik ile burada İslam dünyasını temsil edebilecek durumda olan tek ülke Türkiye'dir. Trinidad&Tobago ile Türkiye arasında çeşitli vesilelerle dışişleri bakanı seviyesinde görüşmeler gerçekleşmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022). Türkiye, bu ülkedeki Müslümanlara TİKA ve Encümen Sünnet-ul Cemaat vasıtasıyla ulaşmaya başlamıştır (TİKA, 2021).

Trinidad&Tobago, İsrail-Filistin meselesinde iki devletli bir çözümden yana olduğunu belirtse de hâlihazırda Filistin Devleti'ni resmî olarak tanımamaktadır (Government of the Republic of Trinidad and Tobago, 2022). Tel Aviv'in son yıllarda Latin Amerika genelinde artan temasları, bölge devletlerini İsrail ile yakınlaşmaya sevk etmiş görünmektedir (Özşahin ve Tekin, 2020). Trinidad&Tobago'nun bilhassa casus yazılım temini konusunda İsrail ile geliştirdiği güvenlik işbirliği ülkede ciddi tartışma konusudur (Benjakob, 2022; Caribbean News Global, 2021).

Sonuç

Latin Amerika'ya sırasıyla Batı Afrika, Güney Asya ve Orta Doğu asıllı Müslümanların yerleştiği görülmektedir. Afrikalı Müslümanlar daha çok anti-kolonyalist isyanlarda; Hint Müslümanlar özellikle dinî eğitim ve örgütlenme konusunda; Orta Doğulu Müslümanlar ise ana vatanlarındaki dinî-siyasî çatışmaların uzantıları bağlamında dikkat çekmişlerdir. Latin Amerika'nın geneli için geçerli olan İslamlaşma safhaları, Karayip alt bölgesinde kısmî farklılıklar ihtiva etmiştir. Latin Amerika genelinde olduğu gibi Karayip devletlerinde de bugünkü Müslüman nüfusu oluşturan gruplar önce Batı Afrika'dan, daha sonra Güney Asya'dan buraya gelmişlerdir. Ancak, Latin Amerika'ya yönelik Orta Doğu kaynaklı üçüncü göç dalgası Karayip demografisinde önemli bir etki doğurmamıştır. İncelenen Karayip devletlerinde Latin Amerika'dan farklı olarak Hindistan ve Endonezya asıllı Müslümanların çoğunluk teşkil ettiği, buna karşın bazı Afrikalı grupların siyasî aktivizm konusunda daha etkili olabildikleri gözlenmektedir. 1970'li yılların sonundan 2010'lu yıllara kadarki dönemde ideolojik ve dinî saiklerle Karayip Müslümanlarına ulaşma konusunda öne çıkan aktörler Libya ve İran iken, son dönemde ticaret ve yatırım konusunda Birleşik Arap Emirlikleri'nin artan nüfuzu dikkat çekmektedir.

Karayipler'de en yüksek Müslüman nüfus oranına sahip ülke Surinam'dır. Bu ülkede Müslüman siyasetçilerin bir kısmı olumsuzluklarla gündeme gelmiştir. Surinam'ın ilk Ankara Büyükelçisi olarak da görev yapan eski Başbakan Errol Alibux 1982'de muhaliflerin katledilmesinden sorumlu tutulurken, Meclis Başkanı Paul Slamet Somohardjo edebe aykırılık ve yolsuzluk ile suçlanmış; Muhammed Raşid Doekhie ise Cumhurbaşkanı Bouterse ile birlikte uyuşturucu ticaretindeki rolü ile anılmıştır. Öte yandan Surinam, Batı yarımküreden İslam İşbirliği Teşkilatına üye olan ilk ülkedir. Endonezya'nın desteğiyle gerçekleşen bu üyelik, Surinam'ın resmen bir İslam devleti olarak tanımlanma olasılığını dahi ciddî biçimde gündeme getirmiş ve muhaliflerce İslam dünyasından malî destek almaya yönelik oportünist bir karar olarak değerlendirilmiştir.

Kayda değer bir Müslüman nüfus oranına sahip bir diğer Karayip ülkesi Guyana'dır. Burada ABD ve İngiltere'nin alenî desteğine rağmen din eksenli partiler tutunamamış; etnik siyaset daha baskın gelmiştir. Surinam'ın akabinde Guyana da İT'ye üye olmuştur. Karayipler'den Orta Doğu devletlerine yönelik devlet başkanı düzeyindeki en yoğun ziyaretler Guyana'dan gerçekleşmiştir. Filistin'i 1967'deki sınırlarıyla tanıyan ilk Karayip devletinin Guyana olması bu ülkenin İslam dünyasındaki konumu açısından bilhassa önemlidir. Bununla beraber, ABD'de terör saldırısı planlamaktan hüküm giyen Guyanalı Şii milletvekili Abdul Kadir, bu ülkede ve bölgede artan İran etkisine işaret etmektedir.

Din eksenli siyasî aktivizm açısından en dikkat çekici vaka Trinidad&Tobago'dur. Bu ada ülkesinde azınlığın azınlığı durumundaki Afrikalı Müslümanları temsil eden Cemaat el-Müslimîn, Müslüman bir cumhurbaşkanının görev yaptığı dönemde hükümeti devirmeye teşebbüs etmiştir. İç ve dış destekten yoksun olduğu için başarılı olamayan söz konusu teşebbüs, ülkede ve bölgede kalıcı psikolojik etkiler bırakmıştır. Cemaat liderinin oğlu Fuad Ebubekir bir partinin başına geçip demokratik zeminde siyaset yapmayı denese de geniş bir kitleye hitap edememiştir. Diğer taraftan, Trinidad&Tobago'nun Orta Doğu merkezli örgütlere oransal anlamda en fazla militan ihraç eden ülkeler arasında yer alması, Cemaat el-Müslimîn'in dolaylı etkilerine ve terörün küreselleşme hızına dair önemli bir veridir.

Kaynakça

- Abdullah, D. (1991). Jamaat Al Muslimeen Insurrecton in Trinidad and Tobago, 1990. *Caribbean Quarterly*, 37 (2/3), 84-88.
- Ahren, R. (2019, 7 Şubat). His dad was an imam, his wife has Jewish roots: Meet El Salvador's new leader. *The Times of Israel*. <https://www.timesofisrael.com/his-dad-was-an-imam-his-wife-has-jewish-roots-meet-el-salvadors-new-leader/> (Erişim Tarihi: 16.04.2022).
- Ahsani, S.A.H. (1984). Muslims in Latin America: A Survey-Part I. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 5 (2), 454-463.
- Alihusain, R. (2016, 22 Eylül). Surinames toetreding tot de OIC. *Star Nieuws*. <https://www.starnieuws.com/index.php/welcome/index/nieuwsitem/37517> (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022).
- AlJazeera (2011, 14 Ocak). Guyana recognises Palestinian state. <https://www.aljazeera.com/news/2011/1/14/guyana-recognises-palestinian-state> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022).
- Asgarova, N. (2022). Islam in Latin America: The Rise, Challenges and Current Situation. *XVIII. Türk Tarih Kongresi*. IV. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aspiringmindstandt (2022). Noor Hassanali. <https://www.aspiringmindstandt.com/noor-has-sanali> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022).
- Avcı, Y. (2017). Latin Amerika'da Müslüman Varlığı: Tarihsel Süreç ve Mevcut Durum. *Dünya Siyasetinde Latin Amerika*. Ermağan, İ. (Ed.), Ankara: Nobel Akademik.
- Bachan-Persad, I. (2012). *Press and Politics in Trinidad and Tobago: A Study of Five Electoral Campaigns over Ten Years, 2000-2010*. Unpublished Thesis. Coventry: Coventry University.
- Bayram, M. (2018). The Islamic Revolution Attempt in Trinidad & Tobago and Its Significance for the Caribbean Politics. 1. *Uluslararası İnsan, İktidar ve Siyaset Kongresi*, 19-21 Ekim 2018, Kırşehir.
- Bazán, R.A.G. (1966). Muslim Immigration to Spanish America. *Muslim World*, 56, 173-187.
- Bazán, R. A. G. (1971). Some Notes for a History of the Relations between Latin America, the Arabs and Islam. *Muslim World*, 61, 284-292.

- BBC (2013, 30 Mayıs). İran’a Latin Amerika’da Terör Suçlaması. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130530_iran_arjantin_teror (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2022).
- Benjakob, O. (2021, 12 Nisan). Not just NSO: Was another Israeli spyware used in the Caribbean. *Haaretz*. <https://www.haaretz.com/israel-news/tech-news/.premium-pegasus-in-the-caribbean-israeli-spyware-reportedly-used-in-trinidad-and-tobago-1.10736946> (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2022).
- Bissessar, A. M. (2017). *Ethnic Conflict in Developing Societies: Trinidad and Tobago, Guyana, Fiji, and Suriname*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Britannica (2022). Guyana. <https://www.britannica.com/place/Guyana-People#toc285427> (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).
- Brotherson Jr., F. (1989). The Foreign Policy of Guyana, 1970-1985: Forbes Burnham’s Search for Legitimacy. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 31 (3), 9-35
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2013, 14 Mayıs). Surinam üs olarak Bursa’yı seçti. <https://www.bursa.bel.tr/haber/surinam-us-olarak-bursayi-secti-13305> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022).
- Caribbean Elections (2022). Noor Mohammed Hassanali. http://www.caribbeanelections.com/knowledge/biography/bios/hassanali_noor.asp (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022).
- Caribbean News Global (2021, 17 Nisan). The Israelis are once again in Trinidad and Tobago. <https://www.caribbeannewsglobal.com/the-israelis-are-once-again-in-trinidad-and-tobago/> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022).
- Caricom (2016, 12 Nisan). Suriname and Guyana participate in Islamic Summit in Turkey. <https://caricom.org/suriname-and-guyana-participate-in-islamic-summit-in-turkey/> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2022).
- Chambers, B. (2021, 16 Şubat). Former Argentine president buried in Islamic cemetery. *Anadolu Agency*. <https://www.aa.com.tr/en/americas/former-argentine-president-buried-in-islamic-cemetery/2146150> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022).
- Chickrie, R. S. (2011). Muslims in Suriname: Facing Triumphs and Challenges in a Plural Society. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 31(1), 79-99.

- Chickrie, R. S. (2007). Islamic Organizations in Guyana: Seventy Years of History and Politics, 1936–2006. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 27 (3), 401-428.
- Chickrie, R. S. (2003). Guyana, Iran and the OIC. *Guyana News and Information (GNI)*. http://www.guyana.org/features/iran_guyana.html (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022).
- Chickrie, R. S. (2002). The Afghan Muslims of Guyana and Suriname. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 22 (2), 381-399.
- CIA (2022a). Suriname. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/suriname/> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022).
- CIA (2022b). Guyana. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/guyana/> (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).
- CIA (2022c). Trinidad and Tobago. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/trinidad-and-tobago/> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022).
- Ćirić, V. (2014). Ислам и муслимани у гвајани: поделе, добробит државе и везе са муслиманским светом. *Ком*, III (2), 89-105.
- Cottee, S. (2016, 8 Aralık). ISIS in the Caribbean. *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/12/isis-trinidad/509930/> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022).
- Dellios, H. (2004, 21 Mart). El Salvador vote divides 2 Arab clans. *Chicago Tribune*. <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-2004-03-21-0403210538-story.html> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022).
- Diouf, S.A. (1998). *Servants of Allah: African Muslims Enslaved in the Americas*. New York: NYU Press.
- Doerga, L. (2018, 3 Ağustos). Javanen in de politiek: Morat Marit. *Dagblad Suriname*. <https://www.dbsuriname.com/2018/08/03/javanen-in-de-politiek-morat-marit/> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022).
- Eliçin, I. (2018, 4 Şubat). Dünyanın kişi başına en çok IŞİD üyesi çıkararak ülkesi: Trinidad ve Tobago. *Mediascope*. <https://medyascope.tv/2018/02/04/dunyanin-kisi-basina-en-cok-isis-uyesi-cikaran-ulkesi-trinidad-ve-tobago/> (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2022).

Federal Bureau of Investigation (2010, 15 Aralık). Abdul Kadir sentenced to life in prison for conspiring to commit terrorist attack at JFK Airport. <https://archives.fbi.gov/archives/newyork/press-releases/2010/nyfo121510a.htm> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022).

Fick, C. E. (2000). *The Making of Haiti: the Saint Domingue Revolution from below*. Knoxville: University of Tennessee Press.

French, H. W. (1992, 11 Kasım). Militant Walks Free, and Trinidad Trembles. *The New York Times*, 11.

Glasgow, R.A. (1970). *Guyana: Race and Politics among Africans and East Indians*. Lahey: Martinus Nijhoff.

Gonesh, E. G. (2019, 21 Kasım). HerinneringenvandetotstandkomingOnafhankelijkheidsgrondwet 1975. *Star Nieuws*. <https://www.starnieuws.com/index.php/welcome/index/nieuwsitem/55638> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022).

GovernmentInformationAgency(2022). <https://dpi.gov.gy/> (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2022).

Government of the Republic of Trinidad and Tobago (2022). Trinidad and Tobago reaffirms its support for the People of Palestine. <http://www.news.gov.tt/content/trinidad-and-tobago-reaffirms-its-support-people-palestine#.Ymqqv2hBypo> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022).

Graham, B. (1987, 24 Şubat). Suriname’s military rulers firm up Libyan ties. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1987/02/24/surinames-military-rulers-firm-up-libyan-ties/> (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022).

iNews Guyana (2020, 14 Ağustos). ‘Trumped up’ charges dismissed against President Ali. <https://www.inewsguyana.com/trumped-up-charges-dismissed-against-president-ali/> (Erişim Tarihi: 21 Nisan 2022).

Islamicus(2022). Suriname. <http://islamicus.org/suriname/> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022).

Janssen, R. (2011). *In Search of a Path: An Analysis of the Foreign Policy of Suriname from 1975 to 1991*. Leiden: KITLV Press.

Jozami, G. (1996). The Manifestation of Islam in Argentina. *The Americas*, 53(1), 67–85.

- Kaieteur News (2016, 7 Eylül). Guyana's appoints convicted fraudster as Kuwait ambassador. <https://www.kaieteurnewsonline.com/2016/09/07/guyana-s-ambassador-to-kuwait-is-a-convicted-felon/> (Erişim Tarihi: 21 Nisan 2022).
- Kaieteur News (2013, 22 Eylül). Roger Khan was in phone contact with Suriname Pres. Bouterse in 2005/2006. <https://www.kaieteurnewsonline.com/2013/09/22/roger-khan-was-in-phone-contact-with-suriname-pres-bouterse/> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022).
- Kaieteur News (2011, 23 Ekim). Is the Guyana government going to recognise the new govt. in Libya?<https://www.kaieteurnewsonline.com/2011/10/23/is-the-guyana-government-going-to-recognise-the-new-govt-in-libya/> (Erişim Tarihi: 21 Nisan 2022).
- Kettani, M. (2016). Bahia Muslim Slaves Rebellion: Rebellion of the Males, Brazil 1835. H. Gooren (Ed.). *Encyclopedia of Latin American Religions*. Cham: Springer.
- Khan, A. (2020). *Far from Mecca: Globalizing the Muslim Caribbean*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Los Angeles Times (1986, 17 Nisan). Anti-U.S. Protests Mount; Flags and Effigies Burned. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1986-04-17-mn-432-story.html> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022).
- Mahabir, C. (2012). Allah's Outlaws: The Jamaat al Muslimeen of Trinidad and Tobago. *British Journal of Criminology*, 53(1), 59–73.
- Mepa News (2017, 5 Temmuz). Trinidad ve Tobago 1990: Latin Amerika'nın İlk ve Tek İslam Devrimi. <https://www.mepanews.com/trinidad-ve-tobago-1990-latin-amerikanin-ilk-ve-tek-islam-devrimi-7073h.htm> (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2022).
- MFA Guyana (2016). Statement delivered by Permanent Representative of Guyana to the United Nations, H.E Michael Ten-Pow on behalf of the Hon. Minister of Foreign Affairs, at 34th Session of the OIC/COMCEC, Turkey. <https://www.minfor.gov.gy/statements/> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2022).

Nodal (2013, 6 Aralık). Surinam fortalece los vínculos económicos con Turquía y la Organización para la Cooperación Islámica. <https://www.nodal.am/2013/12/surinam-fortalece-los-vinculos-economicos-con-turquia-y-la-organizacion-para-la-cooperacion-islamica/> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022).

News in America (2018, 14 Kasım). Suriname and United Arab Emirates Expand Economic Ties. <https://newsinamerica.com/en/business/2018/suriname-and-united-arab-emirates-expand-economic-ties/> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022).

Niño, C. & Álvarez, D. A. P. (2021). The Islamic State's Terrorist Diplomacy in Trinidad and Tobago. A Geometry of Terrorism Approach. *Revista Científica General José María Córdova* 19 (33), 75-90.

OECD (2022a). Suriname. <https://oec.world/en/profile/country/sur> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022).

OECD (2022b). United Arab Emirates/Guyana. <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/are/partner/guy> (Erişim Tarihi: 21 Nisan 2022).

Özşahin, M. C. & Tekin, S. (2020). Israel's Latin America Policy: A Reappraisal, *Israel Journal of Foreign Affairs*, 14 (2), 241-257.

Pew Research Center (2017, 17 Kasım). Interactive Data Table: World Muslim Population by Country. <https://www.pewforum.org/chart/interactive-data-table-world-muslim-population-by-country/> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022).

Premdas, R. (1993). Race, Politics, and Succession in Trinidad and Guyana. *Modern Caribbean Politics*. A. Payne & P. Sutton (Ed.), Londra: The Johns Hopkins University Press.

Rabe, S. G. (2005). *U.S. Intervention in British Guiana: A Cold War Story*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Roopnarine, U. T. (2015, 8 Mayıs). Politics and Religion in San Fernando West. *Trinidad and Tobago Guardian*. <https://www.guardian.co.tt/article-6.2.364104.700c7239f8> (Erişim Tarihi: 26 Nisan 2022).

- Ryan, S. D. (1991). *The Muslimeen Grab for Power: Race, Religion, and Revolution in Trinidad and Tobago*. Port of Spain: Inprint Caribbean.
- Sedoc-Dahlberg, B. (1990). Suriname: 1975-1989 Domestic and Foreign Policies under Military and Civilian Rule. *The Dutch Caribbean: Prospects for Democracy*. B. Sedoc-Dahlberg (Ed.), New York: Gordon and Breach.
- Sills, M. D. & Bagget, K. (2011). İslam in Latin America. *Southern Baptist Journal of Theology*, 15 (2), 28-41.
- Stabroek News (2018, 29 Kasım). Irfaan Ali on 19 fraud charges over Pradoville Two. <https://www.stabroeknews.com/2018/11/29/news/guyana/irfaan-ali-on-19-fraud-charges-over-pradoville-two/> / (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022).
- Stabroek News (2012, 14 Haziran). Suriname eyeing membership of Commonwealth. <https://www.stabroeknews.com/2012/news/regional/06/14/suriname-eyeing-membership-of-commonwealth-2/> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022).
- Stabroek News (2010, 15 Eylül). Gov't drafting counter-terrorism laws. <https://www.stabroeknews.com/2010/09/15/news/guyana/gov%E2%80%99t-drafting-counter-terrorism-laws/> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022).
- Stempel, J. (2015, 10 Mart). Suriname leader's son gets 16 years U.S. prison for Hezbollah aid. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-suriname-hezbollah-id> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022).
- The Jerusalem Post (2013, 30 Mayıs). Iran set up terrorist networks in Latin America. <https://www.jpost.com/Iranian-Threat/News/Prosecutor-Iran-set-up-terrorist-networks-in-Latin-America-314793> (Erişim Tarihi: 21 Nisan 2022).
- The Vincentian (2014, 16 Mayıs). Rumours of Attempted T&T Coup Cause Panic. <http://thevincentian.com/rumours-of-attempted-tt-coup-cause-panic-p5587-149.htm> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022).
- Trouw (1995, 30 Ekim). Soeharto in Suriname met enorme delegatie. <https://www.trouw.nl/nieuws/soeharto-in-suriname-met-enorme-delegatie~b81d674c/> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (2021, 14 Mayıs). Erenler Sofrası Trinidad ve Tobago'da. https://www.tika.gov.tr/tr/haber/erenler_sofrasi_trinidad_ve_tobago%27da-62940 (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2022).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2018, 21 Eylül). Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Surinam'ı ziyareti. <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-nun-surinam-ziyareti.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022). Relations between Turkey and Trinidad and Tobago. <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-trinidad-and-tobago.en.mfa> (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2022).

Woniah, I. (2016, 19 Nisan). 13th Organization of Islamic Cooperation throws support behind Caribbean and African countries in push for reparations. <https://atlantablackstar.com/2016/04/19/13th-organization-of-islamic-cooperation-throws-support-behind-caribbean-and-african-nations-in-push-for-reparations/> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2022).

World Bulletin (2017, 16 Ocak). Latin Americans Muslims: a rapidly growing population. <https://worldbulletin.dunyabulteni.net/islamic-world/latin-americans-muslims-a-rapidly-growing-population-h183241.html> (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2022).

YouTube (2007, 13 Aralık). Suriname: Fight in the Parlement, Somohardjo, Doekhie, Brunswijk. <https://www.youtube.com/watch?v=F90iT8sakF8> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022).

Zambelis, C. (2006). The Threat of Religious Radicalism in Guyana. *Terrorism Monitor*, 4 (15).